

HENRI MONIOT

Η ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγή για την ελληνική έκδοση 9

Εισαγωγή 19

ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ

ΤΟ ΠΟΡΤΡΕΤΟ ΜΙΑΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ

Κεφάλαιο 1

Η διδασκαλία της ιστορίας ως θεσμός 25

Κεφάλαιο 2

Τι είναι σχολικό μάθημα; 43

Κεφάλαιο 3

Για ένα ρεαλιστικό πορτρέτο 61

ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ

ΣΚΕΨΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ:

ΤΑ ΜΕΤΩΠΑ ΤΟΥ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΥ

Α. ΤΑ ΓΝΩΣΤΙΚΑ ΠΕΔΙΑ

Κεφάλαιο 4

Η ιστορική γνώση 75

Κεφάλαιο 5

Μεταξύ επιστήμης και συνείδησης 105

Β. ΚΑΙ ΑΝ ΤΟ «ΓΝΩΣΤΙΚΟ» ΑΦΟΡΑ ΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ;

Κεφάλαιο 6

Η νοητική δραστηριότητα 127

Κεφάλαιο 7

Κάποιοι αδύναμοι ακόμη διδακτικοί απόηχοι 167

Γ. ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΚΑΙ ΜΑΘΗΣΗ

Κεφάλαιο 8

Από τις νοητικές τεχνολογίες στην πρακτική
τεχνογνωσία: οι στόχοι και η αξιολόγηση 197

Κεφάλαιο 9

Διδασκαλία, παρότρυνση για μάθηση,
διδασκαλία της μάθησης 221

ΤΡΙΤΟ ΜΕΡΟΣ

ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΕΔΙΑ

Κεφάλαιο 10

Μπορεί η ιστορία να γίνει αντικείμενο μάθησης; 241

Κεφάλαιο 11

Γύρω από τις «πηγές» 265

Κεφάλαιο 12

Κάνοντας ιστορία: ανάγνωση και γραφή της ιστορίας 283

Κεφάλαιο 13

Από την πλευρά των εγχειριδίων 305

Κεφάλαιο 14

Έχει η ιστορική παιδεία κοινωνικό χαρακτήρα; 325

Συμπεράσματα 335

Βιβλιογραφία 337

Ευρετήριο εννοιών 369

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

Για ένα ρεαλιστικό πορτρέτο

1. ΟΙ ΔΥΣΚΟΛΙΕΣ ΜΙΑΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗΣ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

Η ιστορία θεωρείται –καταχρηστικά αλλά ευρέως– ένα «εύκολο» μάθημα, σε σύγκριση με τα μαθηματικά ή τις γλώσσες. Η διδακτική της όμως, με την έννοια της απόπειρας ανάλυσης της διαδικασίας της διδασκαλίας, συναντά ορισμένα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά εμπόδια.

1.1

Η ΦΥΛΑΡΙΑ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

Το πορτρέτο της ιστορίας δεν είναι ούτε απλό ούτε σαφές. Τα μαθηματικά έχουν σαφή διανοητική ταυτότητα που συνιστά την ίδια τους την ύπαρξη. Οι ζωντανές γλώσσες υπόκεινται στην αδιάφραστη δοκιμασία της αμοιβαίας κατανόησης. Η φυσική αγωγή περιλαμβάνει επίσης σαφείς δραστηριότητες που εκπορεύονται από συγκεκριμένους κανόνες... Η ιστορία είναι, όχι βεβαίως ό,τι θέλει ο καθένας, αλλά ένα ατέρμονο πλήθος πραγμάτων. Η επιστημονική ιστορία ενσωματώνει απλά ολόκληρο το ανθρώπινο παρελθόν, χαρακτηρίζεται από καθήκοντα και μεθοδολογίες, συναντάται διαρκώς με τις υπόλοιπες επιστήμες του ανθρώπου και με άλλα γνωστικά σχήματα... Η σχολική ιστορία είναι ένα εξαιρετικά ευρύ και πολύσημο μάθημα για τα κοινωνικά, ηθικά και πνευματικά δρώμενα. Διαπνέεται κατά περίπτωση από την κοινωνική συμβατότητα και την αποστασιοποίηση, τη διανοητική συνέχεια και την αναθεώρηση. Ελάχιστα πρόσφορο έδαφος, αλήθεια, για έναν απλό ορισμό ενός εξειδικευμένου γνωστικού αντικειμένου!

1.2

ΤΟ ΔΑΣΟΣ
ΤΩΝ
«ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ»
ΚΡΥΒΕΙ ΤΟ ΔΕΝΤΡΟ
ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

Πρόκειται, επομένως, για ένα μάθημα που ορίζεται, περισσότερο στο μυαλό του καθενός, από το περιεχόμενό του και από τα συμφνή χαρακτηριστικά που του αποδίδονται, παρά από την πρακτική του. Δεν εφεύρε ειδικές ασκήσεις, αρκούμενο σε γενικού τύπου δοκιμασίες, όπως η πραγματεία, η θεματική ανάπτυξη και ο σχολιασμός θεμάτων που το προσεγγίζουν με τις υπόλοιπες σχολικές πρακτικές – πρακτικές οπωσδήποτε κατάλληλες για να ωθήσουν το μαθητή να ερευνήσει, να εξετάσει, να υποτάξει και να επανεκφράσει το πληροφοριακό υλικό που του παρέχει το αναλυτικό πρόγραμμα σε κάθε μάθημα. Στα συγκεκριμένα πλαίσια, η παραδοσιακή σχολική ανάγκη του ελέγχου καθιστά την ιστορία μάθημα απομνημόνευσης, ενώ δεν της αποδίδει καμία διανοητική αξία.

1.3

ΕΝΑ ΕΤΟΙΜΟ
ΡΟΥΧΟ;

Η διδασκαλία των μαθηματικών, των ξένων γλωσσών ή της κολύμβησης στα παιδιά γίνεται κατά κανόνα με σκοπό να εξασκήσουν τις γνώσεις αυτές τα ίδια, όχι οι γονείς τους. Αντίθετα, η διδασκαλία της ιστορίας γίνεται για να ανταμείψει, να καθησυχάσει ή να θορυβήσει τους ενήλικες που θεωρούν ότι γνωρίζουν οτιδήποτε σημαντικό ή αξιομνημόνευτο από το παρελθόν και που συναισθάνονται το καθήκον και το δικαίωμα να το μεταβιβάσουν πλήρως καθορισμένο και οριοθετημένο στη νέα γενιά. Όταν ασχολούνται με προγράμματα ιστορίας, οι μεγάλοι μιλούν και απαντούν μεταξύ τους, πασχίζουν να διατηρήσουν τον κόσμο τους ως έχει, και αγωνιούν να προλάβουν ή να διορθώσουν, διαμέσου των παιδιών τους, τα λάθη της εποχής τους και τις ασυνειδησίες ή τις κακίες των ανθρώπων της ηλικίας τους, αντίστοιχα. Τι άλλο λοιπόν αναμένεται από τους μαθητές στο μάθημα αυτό από το να συμμορφωθούν στις επιταγές αυτές και να αποτελέσουν την καθησυχαστική ηχώ των παραδεδεγμένων απόψεων; Κάτι τέτοιο είναι αναπότρεπτο και θα πρέπει να το πάρουμε απόφαση. Στην αντίθετη περίπτωση, πώς θα μπορούσε να νοηθεί η διδασκαλία της ιστορίας; Το ειδικό βάρος των ιστο-

ρικών στην υπόθεση αυτή είναι διαφορετικό, εφόσον γνωρίζουν το είδος της εργασίας και την πληρότητα της εποπτείας του αντικειμένου που υπήρξαν το τίμημα για την επιστημονική καθιέρωση της ιστορικής γνώσης. Να λοιπόν ένα μάθημα το οποίο δυσκολευόμαστε να αντιληφθούμε με όρους μάθησης – το αντιλαμβανόμαστε μόνο με όρους μεταβίβασης: η πληροφορία ή η εξοικείωση, προσφέρονται στη γνωστική ικανότητα του μαθητή σαν έτοιμο ρούχο.

1.4

.....
ΜΙΑ ΚΑΤΑΝΑΛΩΣΗ
ΑΜΕΣΗ
ΚΑΙ ΑΠΡΟΒΛΕΠΤΗ

Οι πραγματικές δημόσιες χρήσεις της ιστορίας και των κοινωνικών επιστημών έχουν αφ' εαυτών πρωταρχικά κοινωνικό χαρακτήρα. Οι κοινωνίες παράγουν τις μνήμες και τις αυθόρμητες κοινωνιολογίες τους, καταναλώνοντας σημασιές γύρω από διάφορα διακυβεύματα. Η παιδεία μας δεν μπορεί, με τη σειρά της, παρά να αποτελεί περισσότερο μια ακόμη συμβολή σε αυτήν την παλαιά κοινωνική διεργασία, να τροφοδοτεί με γεγονότα, νομιμοποιημένα από εκείνη, σκέψη συγκροτημένη και επιλεκτική που κατέχει ήδη σημαντική θέση στο δημόσιο χώρο, παρά να την αντικαθιστά με μια άλλη επιστημονική, με πεδίο αναφοράς... τους αιθέρες. Ακόμη και τα «υλικά» που περνούν από το κόσκινο μιας «κριτικής της ιδεολογίας» θα έχουν την ίδια κοινότοπη τύχη. Αν λοιπόν τίθεται θέμα επιλογών που πρέπει να αντιμετωπίσει κανείς, αυτές δεν βρίσκονται απλά στην πλευρά των «σωστών» περιεχομένων που επικυρώνει η έρευνα, αλλά απαιτούν γερή δόση ρεαλισμού, τόσο ως προς τη φύση της ιστορικής γνώσης, όσο και ως προς τις κοινωνικές ανάγκες.

1.5

.....
ΕΝΑ ΠΑΡΕΛΘΟΝ
ΠΟΥ
ΔΙΑΔΡΑΜΑΤΙΖΕΤΑΙ
ΣΗΜΕΡΑ

Η ιστορία είναι ένα μάθημα, όπου ο διαχωρισμός ανάμεσα στο προφανές σημαινόμενο του και στην κοινωνική και διανοητική πραγματικότητα είναι πλήρης. Ασχολείται με το παρελθόν, δίνει την εντύπωση ότι μεταφέρει το κοινό της σε αυτό, το ανασυστήνει, του προσφέρει φωνή. Όμως όλα αυτά συμβαίνουν ασφαλώς σήμερα και μέσα στο ανθρώπινο μυα-

λό. Παρ' όλα αυτά, δεν περιμένει κανείς ότι η γνωστική αυτή σχέση θα γίνει αντικείμενο διδασκαλίας. Ακόμη και οι καθορά μεθοδολογικές παρατηρήσεις σχετικά με την ιστορική γνώση και την κατασκευή της συγκλίνουν κυρίως στο να εγγυώνται την εγκυρότητα του διδασκόμενου αντικειμένου και δεν υποσκάπτουν την αντίληψη ότι μέσω της ιστορίας μιλά το ίδιο το παρελθόν. Διδασκαλία του παρελθόντος, ναι, αλλά πώς κάτι τέτοιο μεταφράζεται στη νοητική πρακτική; Ακόμη και από αυτή την άποψη, η σχολική ιστορία δεν γεννά άμεσα και αυθόρμητα συνειρμούς μάθησης.

2. ΠΟΛΛΑΠΛΟΙ ΣΤΟΧΟΙ

Οι νομιμοποιητικοί λόγοι της ιστορίας υπήρξαν ατελείωτοι και πλουσιοπάροχοι. Μπορούμε, ωστόσο, να ξεχωρίσουμε κάποια επιχειρήματα και να εντοπίσουμε επιλεκτικά τους στόχους με τους οποίους επενδύεται η διδασκαλία της. (Ως πηγή έμπνευσης χρησιμοποιούμε εδώ καταχρηστικά το κείμενο της Michelle Perrot, [669]).

2.1

ΓΝΩΣΕΙΣ

Η σχολική ιστορία βοηθά στην απόκτηση *γνώσεων*. Τόσο η επιστημονική, όσο και η πολιτισμική εκδοχή της προσφέρουν γνώσεις εν αφθονία. Τα αναλυτικά προγράμματα συνίστανται στο να καθορίζουν ποιες από αυτές αξίζει να συγκρατήσουν οι μαθητές. Πράγματι, οι γνώσεις είναι χρήσιμες – ή τουλάχιστον μπορούν να είναι. Έχουν τη δυνατότητα να προσφέρουν κάποια σημεία αναφοράς στην απίστευτη πολυμορφία και στο χάος του κόσμου, να μας καταστήσουν ικανούς να εκτιμούμε και να κατανοούμε τις διαφορές, τις διαμάχες ή τις αναπάντεχες καταστάσεις, να σταθμίζουμε το ρόλο της συνέχειας και της ασυνέχειας, να εποπτεύουμε το παιχνίδι των θεσμών στη μακρά διάρκεια – κάτι που δεν μπορεί να το κάνει ούτε η βιωμένη εμπειρία, ούτε η καταγιστική σύγχρονη πληροφόρηση που παρέχουν τα μέσα ενημέ-

ρωσης. Τροφοδοτούν επίσης, πιο ουσιαστικά, ερωτηματικά ήδη καλλιεργημένα και οργανωμένα. Τέτοιου είδους γνώσεις, επομένως, θα έπρεπε λογικά όχι μόνο να έχουν επικυρωθεί, ως προς τη χρησιμότητά τους, από τους ενήλικες που καθορίζουν τα προγράμματα, αλλά να έχουν καταστεί πρακτικά εφαρμόσιμες από τους ίδιους τους μαθητές.

2.2

ΜΙΑ ΜΕΘΟΔΟΣ

Πραγματικά, η ιστορία μπορεί να καλλιεργήσει μια μέθοδο, όχι την επιστημονική μεθοδολογία των ερευνητών ιστορικών, αλλά μια γενική μέθοδο ανάλυσης και κριτικής σκέψης, μέσω της διανοητικής οικειοποίησης των γεγονότων, της αναγνώρισης της πολυπλοκότητάς τους, της εξέτασης των λόγων και των δοξασιών στα διαφορετικά συμφραζόμενα, των κινήτρων και των λειτουργιών τους... Αποτελούν οδηγίες χρήσης για την αξιοποίηση νέων γνώσεων και πληροφοριών.

2.3

Η ΜΝΗΜΗ

Ισχυριζόμαστε, επίσης, συχνά, ότι η ιστορία τροφοδοτεί τη συλλογική μνήμη. Ακόμη και αν μια τέτοιου είδους δήλωση είναι ρητορική ή δηλώνει ένα βαθμό ιδεοληψίας ή, από την άλλη, η έννοια της κοινωνικής μνήμης είναι πιο περίπλοκη, δεν θα ήταν σκόπιμο να παραβλέψουμε τη συγκεκριμένη λειτουργία ή να τη θεωρήσουμε αποκλειστικά χειραγωγητική. Αντίθετα, «η αυξανόμενη ισχύς του κράτους, προϋποθέτει ένα αντίβαρο στην κοινωνία των πολιτών: ομάδες και άτομα που θυμούνται και είναι ικανά να αντιτάξουν τη δική τους μνήμη σε εκείνη της εξουσίας» (Michelle Perrot). Οι πολιτικές και κοινωνικές συλλογικότητες δε μπορούν ούτε αυτές με τη σειρά τους να συντηρηθούν χωρίς τη συνδρομή της, ούτε να προστατευθούν από τις διάφορες μορφές εξωτερικής πολιτικής ή πολιτισμικής κυριαρχίας.

Να προσθέσουμε άραγε, σε όλα αυτά, την *ευχαρίστηση* που προσφέρει η ιστορία; Όχι, από την άποψη ότι δεν μπορούμε να ελέγξουμε τις προτιμήσεις και τα γούστα των άλλων. Ναι, από την άποψη ότι η ευχαρίστηση είναι μια επιπλέον παράμετρος της ιστορίας ή μπορεί κάλλιστα να προσδοκάται ότι θα είναι. Ορισμένοι ίσως θεωρήσουν αυτούς τους ισχυρισμούς επιπόλαιους, φοβούμενοι ότι έτσι η διδασκαλία θα μετατραπεί σε τουριστικό περίπατο. Κάποιοι άλλοι, ψυχολόγοι με πιο σύγχρονες ιδέες, θα επέβαλαν πρόθυμα την ευχαρίστηση στην πρώτη γραμμή των απαιτούμενων χρήσεων της ιστορίας, χωρίς όμως να έχουν κάποιες πιο συγκεκριμένες προτάσεις επ' αυτού. Ας μεταθέσουμε λίγο το ερώτημα και ας σταθούμε λίγο στο συγκινησιακό επίπεδο, στην ψυχολογική οικειοποίηση του παρελθόντος, στην οποία όλοι προβαίνουν κατά κόρον, και δεν είναι δυνατόν να μην προβαίνουν από τη στιγμή που βρίσκουν έστω και ένα ελάχιστο ενδιαφέρον στο παρελθόν. Μέσα στο παιχνίδι των συναισθημάτων, όπου, όπως είπαμε, καθένας κινητοποιεί το παρελθόν σύμφωνα με τις προσωπικές του προτιμήσεις και κλίσεις, η σχολική ιστορία μπορεί να προσφέρει ένα ευρύτερο πεδίο αναζητήσεων, σε μονοπάτια περισσότερο πεπατημένα, να μας εξασκεί στο να αναγνωρίζουμε και να εκτιμούμε τις διάφορες μορφές ιστορικής πληροφόρησης και επαφής με το παρελθόν, την καθεμία για το ποιόν και την αξία της, χωρίς να απονομιμοποιούμε καμία.

Η απόπειρα να κατανοήσουμε το λειτούργημα του καθηγητή της ιστορίας συναντά ιδιαίτερες δυσκολίες, που σχετίζονται με την αυταπάτη μας για την ευκολία του συγκεκριμένου μαθήματος και με την πληθώρα των λειτουργιών και των μορφών που κατά περίπτωση αυτό λαμβάνει.

Η πρόκληση για τη διδακτική της ιστορίας έγκειται σήμερα στην κατανόηση του τρόπου με τον οποίο προσεγγίζουμε τις πηγές, τον ιστορικό λόγο, τις έννοιες του χρόνου και της αλήθειας που θεμελιώνουν την ιστορική γνώση, έγκειται στην κατανόηση των ίδιων μας των αναπαραστάσεων για το παρελθόν.

Η μελέτη αυτή φιλοδοξεί να ανταποκριθεί σε μια τέτοια πρόκληση προσφέροντας στους αναγνώστες απαντήσεις αλλά και αφετηρίες προβληματισμού γύρω από την ιστορία στη σχολική της πραγματικότητα.

Το βιβλίο του **Henri Moniot** απευθύνεται σε φοιτητές για την αρχική τους κατάρτιση, σε διδάσκοντες για να αποκτήσουν πιο ώριμη σκέψη αλλά και σε εκείνους οι οποίοι έχουν κάποιο ενδιαφέρον για την ιστορία χωρίς την παραμικρή πρόθεση να τη διδάξουν.

Ο **Henri Moniot** δίδασκε Διδακτική της Ιστορίας στο Πανεπιστήμιο Paris VII. Είναι σήμερα ιδρυτικό μέλος της Παγκόσμιας Ένωσης για τη Διδακτική της Ιστορίας και του περιοδικού *Cahiers d'Études Africaines*. Η διδασκαλία του, οι έρευνές του και οι δημοσιεύσεις του περιστρέφονται γύρω από τη Διδακτική της Ιστορίας και την Ιστορία της Μαύρης Αφρικής.

ISBN 978-960-375-268-4

9 789603 752684

ΒΟΗΘ. ΚΩΔ. ΜΗΧ/ΣΗΣ 3268